

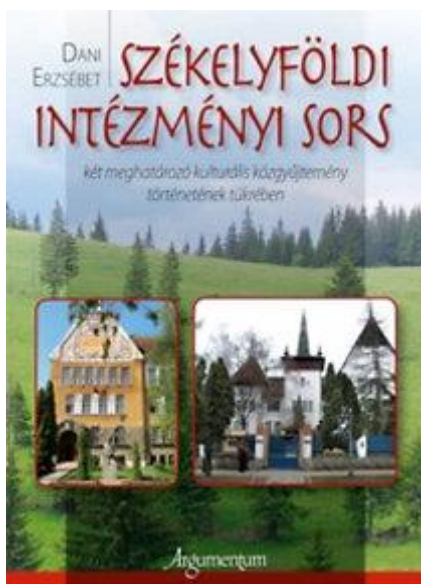
frázisokból építkező szónoklataiban. A tézispontokat exponáló fejezet összképét kínálja a teljes kötetnek, melynek tétje és jelentősége abban ragadható meg, hogy nem egyszerűen történeti adatok egymásra halmozásával teremti meg Csokonai debreceni kultuszának narratíváját, hanem reflektál annak széles értelemben vett kontextusára is. Míg a kultusz alakulástörténetét befolyásoló legfontosabb tényezőkre összpontosít, betekintést nyújt a háttérben működő, több esetben csupán közvetett módon felbukkanó jelen-

ségekre is, megjelenítve azok irodalmi, kulturális és társadalmi vonatkozásait. Ebből a szempontból Lakner Lajos kötete, amellet, hogy a magyar irodalom első kultikus alakjának kultusztörténetét kínálja olvasóinak, megteremti azt a környezetet is, amely révén nem csupán megismerhetővé, de megérthetővé is válik Csokonai debreceni megítélésének folyamata.

Béres Norbert

Dani Erzsébet: Székelyföldi intézményi sors – két meghatározó kulturális közgyűjtemény történetének tükrében

Argumentum Kiadó 2015, 340 oldal. Támogatta a Nemzeti Kulturális Alap és az Universitas Alapítvány (Debrecen)

Nem véletlenül választotta könyve mottójául Gróf Klebelsberg Kunó egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter fenti gondolatát Dani Erzsébet, a Debreceni Egyetem Könyvtár-informatikai Tanszékének adjunktusa, hiszen székelyföldi származású lévén, maga is megtapasztalta a kisebbségi létben a nemzeti önazonosság, a nemzeti kultúra megőrzésének fontosságát, súlyát, melynek eddig megjelent tanulmányaiban, munkáiban hangot is adott. Mostani könyvében két székelyföldi kulturális közgyűjtemény, nevezetesen a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum könyvtárának és levéltári anyagának hányattatott

sorsát bemutatva, valamint a Székelyudvarhelyi Református Kollégium intézményi keretein belül működő Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárára fókuszálva enged bepillantást a kisebbségben lévő székelymagyarságnak a létért, a fennmaradásért, a megmaradásért folytatott küzdelmeibe.

A kötet két részre tagolódik, a nagyobb figyelmet a Székely Nemzeti Múzeumnak szenteli a szerző, ugyanis a Csereyné Zathureczky Emilia a tárgyi emlékek mellett 1188 könyvből és 1207 kéziratból álló magángyűjteményére alapozottan induló múzeum olyan méretűvé és jelentőségűvé nőtte ki magát, hogy Erdély egészének kulturális életére is hatással bírt és bír ma is. Dani Erzsébet a múzeum alapításától, 1875-től napjainkig több szempontot figyelembe véve követi az intézmény életét. Részletesen ír a gyűjtemény-elhelyezés, az 1912-ben befejezett, többször kibővített és ma is álló múzeum felépülése körüli vitákról, erőfeszítésekről. Az állami támogatások mértékéről és a jótékony civil adományok, hagyatékok nagyságáról, az adakozók neveiről, melyek között sok ismert történelmi családnévvel, személyiséggel találkozhatunk, de a magyar arisztokrácia, egyházi méltóságok mellett a mecénatúra kiegészült a kiegyezés után megerősödött polgársággal is, akik szintén hozzájárultak az évről évre történő jelentős állománygyarapodáshoz. Az 1875-től induló alaplettár három kötetéből követhet-

tő nyomon az évenkénti növekedés, valamint az 1902-től rendszeresen megjelenő Múzeumi és Könyvtári Értesítő beszámolóiból, összefoglalóiból, a Múzeumok Országos Főfelügyelőségének küldött jelentésekből, melyek egy részét a szerző mondanivalója alátámasztásául olvasói elé tárja. Ezek tanúsága szerint a múzeum törzsanyagát az 1915-ös év végén 130 923 tétel alkotja, melyből a könyvtári és leltári állomány 83 660 darab. A közel másfél évszázadot több korszakra bontva – a kezdetektől az első világháborúig, a háború és a trianoni békeszerződés következményei, az impériumváltás, a két háború közötti „románvilág”, a II. bécsi döntést követő újabb ötéves magyar korszak, a világháború utáni ismételt román fennhatóság és kommunista diktatúra, majd a rendszerváltástól napjainkig terjedő időszakok – vizsgálja. Különbséget tesz abból a szempontból is, hogy egy-egy nagyformátumú vezető személyisége, koncepciója, ambíciója milyen hatást gyakorolt az intézmény fejlődésére. Így beszél pl. Vasady Nagy Gyula (1875-1881), Nagy Géza (1881—1889), László Ferenc (1901-1925), Csutak Vilmos (1908-1936), Herepei János (1937-1944), Szabédi László (1945-1949), Székely Zoltán (1949-1989) neveivel fémjelzett korszakokról, melyeknek külön-külön fejezeteket szentel, és ezek egyben a kötet első részének tagoltságát is adják. A szerző szerint: „*A Székely Nemzeti*

Múzeum története kihívásokkal tűzdelt, fordulatokkal teli, mondhatni kalandos. Összességében megállapítható, hogy a múzeum története, fejlődése az éppen aktuális társadalmi, politikai, gazdasági helyzetén túl mindig annak függvénye volt, ki állt az élén” (238). A fentebb említett számok jól mutatják az 1914-ig töretlen – bár torzsalkodásoktól, érdeellentétektől, az akkori bürokrácia útvesztőitől nem mentes – fejlődést, melynek eredményeként Kós Károly tervei alapján megszületett a múzeum új épülete, és az állomány több mint 60 ezerre gyarapodott. Dani Erzsébet összegezve a korszakot a következőt megállapítást teszi: „Magyar időben, magyar gyökerekkel, szívós székely elhatározással a XIX. század 70-es éveiben, a kiegészés után nem volt lehetetlen életre hívni egy új intézményt. A nagyobb gond a fenntartó közönség megnyerése volt...” (239).

Ezt a nagy ívű fejlődést törte derékba az 1916-os román betörés, ami Sepsiszentgyörgyöt és a Székelyföld egy részét hadszíntérré változtatta. A gyűjteményt részben Kolozsvárra, részben a budapesti Nemzeti Múzeumba menekítették, a múzeum épületébe román katonákat szállásoltak el, akik hatalmas rongálást végeztek, de az el nem szállított anyagot valószínűleg nem tartották értékesnek, mert nem bántották. A hadikórházként is használt épületet 1920-ban adták vissza, a gyűjtemények 1922-ben kerültek újra az intézménybe. A Trianon utáni impéri-

umváltás sok bizonytalanságot okozott, de az akkori igazgató, Csutak Vilmos „munkássága alatt érte el a Székely Nemzeti Múzeum azt a rangot és elismertségi szintet, mely méltóvá tette, hogy a magyar kulturális intézményrendszer oszlopos tagjává nője ki magát” (76). A második bécsi döntés utáni újabb impériumváltással a múzeum 1940. szeptember 18-án minden probléma nélkül bekerült a magyar állam területén lévő intézmények közé. Az ígéretes jövő azonban nem tarthatott sokáig, a front közeledtével újra csomagolni kellett, a vonatkozó miniszteri rendelet értelmében ugyanis a gyűjtemény anyagát a Tolna megyei Lengyel községbeli Apponyi-kastélyba kellett menekíteni. Az idő rövidege miatt a gyűjtemény egy részét már nem sikerült bedobozolni, ezért Sepsiszentgyörgyön maradt, másik része a hadi helyzet miatt Kolozsváron rekedt, a vasúton útnak indított részt pedig a zalaegerszegi vasútállomáson 1945. március 27-28-án bombatámadás érte, és szinte teljes egészében megsemmisült. A párizsi békeszerződés értelmében Erdély, így a Székely Nemzeti Múzeum is ismét román kézre került, és 1948-ban a többi kulturális intézménnyel egyetemben államosították. Néhány évig még a tudományos kutatást szolgálhatták, de a hetvenes évektől a belügyminisztérium felügyelete alatt a múzeumban tárolt anyag hozzáférhetlenné vált, egészen a rendszerváltásig. A Székely Nemzeti Múzeum

jelenleg regionális rangú, fenntartója Kovászna megye, kiadványainak száma meghaladja a hetvenezret.

A másik, kisebb terjedelemben tárgyalt intézmény a Székelyudvarhelyi Református Kollégium, melyhez: „*A székelyföldi kálvinisták számára a történetíró, gróf Bethlen János (kancellár) 1670-ben tett 5000 forintos adománya nyitotta meg az utat, hogy az udvarhelyi alsófokú (triviális) iskolájukat kollégiummá fejleszthessék*”(182).

Ugyancsak ő vetette meg az iskolai könyvtár alapját is az ajándékba adott 28 könyvvel, melyet I. Apafi Mihály fejedelem további 18-cal egészített ki. Példájukat sokan követték, így az 1895. július 1-jén kelt feljegyzés szerint a könyvtár 16 314 katalogizált és szakonként csoportosított kötettel rendelkezett. Az 1682-es kollégiumi törvény már hét pontban szabályozza a könyvtár használatát, illetve a könyvtáros feladatait. A történelem viharai a Székely Nemzeti Múzeumhoz hasonló pályán sodorják kollégiumot és vele együtt a könyvtárat, a református egyház azonban, amely megszabta azt a „sziklaszilárd” alapot, melyet átlépni nem lehetett, tekintélyével némiképp védelmet nyújtott a legnehezebb időkben is. Itt is meghatározóak voltak a kiváló vezetők pl. Rozgonyi Pap János, vagy Gönczi Lajos, aki 40 éven át volt rektora a kollégiumnak. 1948 augusztusában államosították Romániában az egyházi iskolákat, így a református kollégiumot is, a könyv-

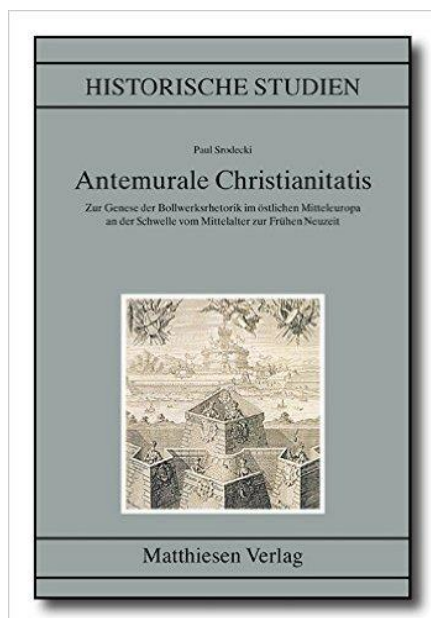
tár a székelyudvarhelyi városi könyvtárhoz került tudományos részlegként, valójában 20 évig zárva volt az olvasók előtt, kölcsönzés, szerzeményezés nem történt egészen 1990-ig. Dani Erzsébet szerint „*ez a hibernáltság jelentette a gyűjtemény számára a túlélést a szocializmus éveiben.*” Jelenleg a volt református kollégium, ma Benedek Elek Tanítóképző 1913-ban épült impozáns épületében működik, mintegy 33 000 kötetével közepes nagyságrendű könyvtárnak számít. A Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár története nem bővelkedik oly mértékű fordulatokban, mint a fent bemutatott múzeumé, de mégis figyelmet érdemel, hiszen „*megőrizte és ápolta magyar gyökereit, a történelem viharaiiban is hű maradt eredeti céljaihoz, és nagy társához hasonlóan a rendszerváltás után visszatért a magyar és felekezeti keretekhez.*”

Ezeket az általam csak dióhéjban összefoglalt hányattatott sorsokat kíséri végig Dani Erzsébet történelmi hűséggel, szinte mérnöki precizitással. A kötet utolsó lapjain a két közgyűjtemény épülete látható korabeli fotókon, illetve napjainkban, a múzeumalapító, Csereyné Zathureczky Emilia valamint azok a kiváló személyiségek, akik a vezetésükre bízott intézményeket a történelmi sorsfordulókban, a kisebbségi létben is megtartották magyarnak és megmentették az utókornak.

Szegedi Magdolna

**Paul Srodecki: Antemurale Christianitatis.
Zur Genese der Bollwerksrhetorik im östlichen Mitteleuropa
an der Schwelle vom Mittelalter zur Frühen Neuzeit**

Antemurale Christianitas. A védőbástya-retorika kialakulásához Kelet-Közép-Európában a középkor és a koraújkor küszöbén.
Matthiesen Verlag, Husum, 2015. 532. oldal.

Paul Srodecki a gießeni Justus-Liebig-Universität és a marburgi Herder Institut munkatársa a német medievisztika fiatalabb korosztályának jeles képviselője. Bemutatni kívánt monográfiája a 2013-ban a Gießeni Egyetemen megvédett doktori disszertációjának átdolgozott változata. A szerző fő célja a magyar történelem számára is kiemelkedő jelentőségű művében annak

bemutatása, hogy a *kereszténység védőbástyája*-motívum mikor és hogyan jelent meg a nyugati kereszténységben, illetve hogyan formálódott, változott egészen a 17. századig. Alapvető tézise szerint ugyanis a magyar és lengyel *védőbástya*-retorikára a keresztes eszmék is nagy hatással voltak, és így annak kezdetei az eddig feltételezettnél korábban keresendők. Ennek okán a *védőbástya* toposzának nyomait egészen az antikvitástól kezdve vizsgálta, bár kutatása középpontjában a 15–17. század áll. Területileg a középpontba állított magyar és lengyel vonatkozásokhoz kapcsolódva az államok feletti szinteket (Apostoli Szentszék, szerzetes- és lovagrendek, felsőbb klérus, publicisztika) is bevonva vizsgálja a fogalmak alakulását. Srodecki fontosnak tartotta ugyanis, hogy a *védőbástya* fogalmkörének az alakulását, és a hozzá kapcsolódó diskurzust is bemutassa. Hiszen így a különböző területek, elsősorban Magyarország és Lengyelország azonos és eltérő tulajdonságai, valamint az egységesülés és az elkülö-